

ARCOK A MÉMEK MÖGÖTT – SZEMÉLYISÉGI ÉS SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEK A MÉMEKRŐL

FACES BEHIND THE MEMES – PERSONAL RIGHT AND COPYRIGHT ISSUES ABOUT THE MEMES

Sápi Edit* – Prém Kata Zsófia**

Abstract

„I became famous on the internet”. This essay deals with the copyright and personal right aspects of memes. A few years ago, the internet was flooded with funny, humorous images called meme. Meme’s home is primarily social media, as they are shared by users on these platforms. In the study, we would like to define the concepts of social media and memes and then examine them from the perspective of jurisprudence. In addition, we investigate copyright and personal right issues related to memes. Moreover, we expound how Side-eyeing Chloe, Disaster Girl and Hide the Pain Harold became a meme and what can be the legal effect of „being a meme”. Last but not least, we distinguish the notion of public figure, celebrity and „living meme”.

Keywords: meme, personal rights, copyrights, parody, public figure, social media

Kulcsszavak: mém, személyiségi jogok, szerzői jogok, paródia, közszereplő, közösségi média

1. Bevezető gondolatok

„*Mémek. Mémek mindenhol.*” – mondja Buzz Lightyear, a Toy Story-Játékháború egyik ismert karaktere az egyik képen, amely az interneten mém-ként terjedt el.

Néhány éve ellepték az internetet a vicces, sajátos humorú képek, amelyek a mém (meme) névre hallgatnak. Térnyerésükben elsődlegesen a közösségi médiának van a legnagyobb szerepe, hiszen ezeken a platformokon terjesztik őket a felhasználók. Ennek oka, hogy „a social media platformok az online nyilvánosság első számú terepeivé váltak az elmúlt években.”¹

A közösségi média oldalai egyértelműen átalakították a privátszféra és a közszféra határát. Működésükhöz számos jogértelmezési kérdés kapcsolódik, szinte minden jogág területén éreztetik hatásukat. Ha ebben a körben csak néhány példára gondolunk: lényeges alkotmányjogi, büntetőjogi, munkajogi, polgári jogi és adatvédelmi kérdések kapcsolódnak hozzájuk. Jelen tanulmány kereteit meghaladja, hogy valamennyi fent felsorolt területet érintően szóljunk a közösségi média hatásairól. Munkánk elsődleges fókuszpontjában a közösségi média és a polgári jog egyes területeinek kapcsolódási pontjai állnak, közelebbről az egyes személyiségi jogi és szerzői jogi vonatkozások.

* Dr. Sápi Edit, egyetemi adjunktus. Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszék

** Prém Kata Zsófia, V. évfolyamos joghallgató, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar

¹ KOLTAY András: A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából, In *Medias Res*, 2019/1., 1.

2. A mémek otthona: a közösségi média

A *social media*, vagyis közösségi média kifejezés a mém mellett egy mára már széles körben ismert fogalom lett. Jellemzően egyszerre értjük alatta a Facebook-ot, az Instagram-ot, a TikTok-ot, és a Twitter-t. De mi is a szóban forgó közösségi média ennél pontosabb definíciója? A jogtudomány már több alkalommal foglalkozott a közösségi média fogalmi megközelítésével.

Koltay András kiemeli, hogy a social media platformok önmagukban is sokfélék, emiatt univerzális megközelítésük nem lehetséges és a szó hagyományos értelmében² nem is tekinthetőek médiának.³

Ha azonban a közösségi médiához fogalmi szinten annak média-jellegén keresztül kívánunk közelíteni, akkor figyelembe kell vennünk, hogy „*A Cambridge Dictionary a közösségi médiát olyan weboldalakként és számítógépes programokként határozza meg, amelyek lehetővé teszik, hogy az emberek az interneten keresztül kommunikáljanak és információt osszanak meg egymással számítógép vagy mobiltelefon használatával. Ezt a követelményt azonban majdnem minden online felület teljesíti, amelyik lehetővé tesz valamilyen felhasználói interakciót.*”⁴

Az Andreas Kaplan és Michael Haenlein szerzőpáros szerint „*A közösségi média egy olyan médiaeszköz, ahol az üzeneteket közösségi interakciókon keresztül terjesztik. Ez a médiaeszköz az internete alkalmazások olyan csoportját jelenti, amely a Web 2.0 ideológiai és technológiai alapjaira épül, ami elősegíti, hogy kialakuljon és átalakuljon a felhasználó által létrehozott tartalom, ezáltal elősegíti a tudás-demokráciát, mialatt tartalom-befogadókól tartalomszerkesztővé alakítja az embereket. A közösségi médiának tág értelemben véve három összetevője van: koncepció a művészettel, információkkal; média, mely lehet fizikai, verbális, elektronikus; valamint a közösségi felület közösségi részvétellel. Amíg a közösségi média mindenki által hozzáférhető eszközökből áll, amin keresztül bárki publikálhat és bárki hozzáférhet az információkhoz, addig az információ tradicionális médián keresztüli közlése korlátozottabb, nem mindenki számára egyformán elérhető.*”⁵

Másutt utalnak rá, hogy a közösségimédia-platform fogalma még egyetlen uniós normaszövegben sem jelent meg. Mivel e szolgáltatások nyújtása az interneten történik, és a világháló része az általuk teremtett közösségi tér is, ahol a felhasználók eljuttathatják tartalmaikat a nyilvánossághoz, ezeket az online platformok közé lehet sorolni.⁶

Evidencia, hogy az egyébként is sérülékeny személyiségi jogok még inkább jogsértéseknek kitéttek a közösségi média felületein. Így tehát természetes, hogy a személyiségi jogok védelmét ezeken az online felületeken is biztosítani kell, mind a portál és felhasználója, mind a felhasználók egymás közötti viszonya során. Halász Csenge rámutat, hogy attól a pillanattól

---

² *A hagyományos médiaszolgáltatások alatt az olyan audiovizuális médiaszolgáltatásokat és sajtótermékeket értjük, amelyek tartalmát a szolgáltató mint szerkesztő határozza meg, és amelyeknél a tartalomgyártás a közönségtől független tevékenység. Ebbe a körbe a televízió, a lekérhető médiaszolgáltatások, a rádió, a nyomtatott, illetve az online sajtótermékek tartoznak.*”

³ KOLTAY: i.m. (2019) 2.

⁴ BARTÓKI-GÖNCZY Balázs - KOLTAY András - PAPP János Tamás – SORBÁN Kinga: Általános kérdések – áttekintés, In: Barzó Tímea – Czékmann Zsolt – Csák Csilla (szerk.): „*Gondolatok köztere*” *A közösségi média személyiségvédelemmel összefüggő kihívásai és szabályozása az egyes államokban.* Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021, 11.

⁵ KAPLAN, Andreas – HAENLEIN, Michael: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, *Business Horizons*, 53(1), 2010, 59-68.

⁶ BARTÓKI-GÖNCZY - KOLTAY – PAPP – SORBÁN i.m. 14.

kezdve, mikortól a felhasználó a regisztráció aktusával kontraktuális kapcsolatba kerül az érintett portállal, egy online közösség részese lesz, szabadon oszthatja meg gondolatait, fényképeket tölthet fel, véleményt nyilváníthat stb. Az oldalak „üzenőfalain” elképesztő mennyiségű információ áramolhat, amely a személyiségi jogsértések végtelen aspektusát kínálja.⁷ Ebből következik, hogy az online platformokon a személyiségi jogok minden eddigénél könnyebben és gyorsabban megsérthetővé váltak. Amíg korábban jellemzően a nyomtatott sajtó útján lehetett úgy megsérteni egy adott személy privátszféráját, hogy az széles nyilvánosság elé kerüljön, manapság pár perc alatt létrehozott internetes bejegyzéssel elérhető ugyanez a hatás.⁸

A közösségi oldalak tekintetében fontos tisztázandó kérdést jelent, hogy az adott profiloldal mennyiben azonosítható a felhasználó személyiségével, mennyiben jelentheti annak integráns részét. Kutatások nyomán megállapításra került, hogy egyértelmű kapcsolat áll fenn a felhasználó személyiségjegyei és a közösségi felületeken végzett tevékenysége között.⁹ A felvétel jogosulatlan megváltoztatása, pl. eltorzítása vagy a kép egységének jogosulatlan megbontása – csakúgy, mint az internetes mémek esetében – a képmáshoz való jog megsértésének egyik esete.

3. A mémek a jogtudomány szemszögéből

A mémek jogtudományi vizsgálata valójában több nézőpontú megközelítést igényel. A mém egy felhasználó által létrehozott, képes szövegkombináció, amely rohamosan terjed az interneten.¹⁰

Mém gyakorlatilag bármiből készülhet,¹¹ de jellemzően egy képből, GIF-ből vagy videóból köszönnek vissza ránk. Lényeges ismertetőjegyük, hogy legtöbbször egy film vagy televíziós műsor egy-egy jelenetét örökítik meg, majd humoros kommentárt írnak a képre.¹² Szintén megfigyelhető, hogy sok esetben az eredeti szellemiségtől elszakadva, a felirattal válnak humorossá. Gondoljunk csak arra, hogy mennyi humoros mém készült a Titanic ikonikus, szomorú jelenetéből, amikor Jack nem fér fel Rose mellé a deszkára és végül alámerül a jeges vízben. Ily módon tehát a mémek gyakran kiforgatják az eredeti mondanót.

Emellett földrajzi határok nélkül bármit népszerűsíthet, lehet párbeszéd vagy konfliktus kifejező eszköze, tartalmazhat társadalmi eseményhez kötődő vagy közéleti vonatkozású információt. A mémek elsősorban az online társadalmi kommunikációban léteznek, egy újfajta

⁷ HALÁSZ Csenge: Személyiségi jogok a közösségi médiában – új kihívások a bírói gyakorlat tükrében, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2019/1. 342.

⁸ BARZÓ Tímea – HALÁSZ Csenge: Elmosódott magánélet? A privátszféra érvényesülése és határai az online közösségi térben. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/1., 34.

⁹ ALAM, Firoj – STEPANOV, Evgeny A. – RICCARDI, Giuseppe: *Personality Traits Recognition on Social Network – Facebook*, Department of International Engineering and Computer Science, University of Trento, Italy, 2013. (elérhető: <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14464/14313> megtekintés ideje: 2021.11.12.)

¹⁰ GÖRÖG Márta: Németország - A közösségi média személyiségvédelemmel összefüggő kihívásai és szabályozása Németországban. In: Barzó Tímea – Czékmann Zsolt – Csák Csilla (szerk.): „*Gondolatok köztér*” *A közösségi média személyiségvédelemmel összefüggő kihívásai és szabályozása az egyes államokban*. Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021, 248.

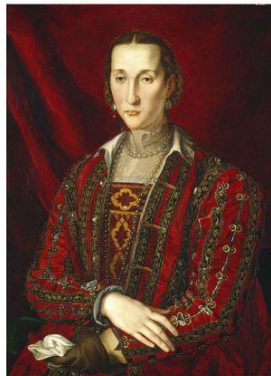
¹¹ LANTAGNE, Stacey M.: *Famous on the Internet: The Spectrum of Internet Memes and the Legal Challenge of Evolving Methods of Communication*, 52 U. Rich. L. Rev., 2018., 389.

¹² MARCISZEWSKI, Mark: *The Problem of Modern Monetization of Memes: How Copyright Law Can Give Protection to Meme Creators*, 9 Pace. Intell. Prop. Sports&Ent. L.F. 61. 2020., 4-5.

játékos kifejezőmódja az emberi érzelmeknek és bizonyos élethelyzeteknek.¹³ Ebből következik, hogy a közösségi önkifejezésre, illetve közéleti reflexióra alkalmas funkciója tette igen széles körben népszerű közlési formává, ami a Web 2.0 tartalmak előtörésével teljesedett ki jelenlegi formájára. A mémek sajátossága, hogy a nyelvi sokszínűség és a technikai környezet révén megőrizheti az internetes közösség értékeit, szokásait, hagyományait és ideológiáját.¹⁴ Ezen online közösségek szépsége abban rejlik, hogy képes kapcsolatba lépni a világ legkülönbözőbb részeiről érkező emberekkel csupán egy humorosan elkészített kép segítségével.

A mémek népszerűsége az elmúlt években ugrásszerűen megnőtt. Olyannyira, hogy néhány mémgyártó számára mára már elsődleges bevételi forrást jelent különböző mémek készítése, ugyanis a nagyobb márkáknak, mint például a Gucci-nak is, külön marketinges csapata van, akik mémgyártókkal dolgoznak a különböző reklámjaik és kampányaik során.¹⁵ Álljon itt példának okáért két mém a Gucci-tól, amely gyakorlatilag reklámként funkcionál.

When he buys you flowers instead of a Gucci watch

When you got that new watch and have to show it off

(forrás: <https://www.harpersbazaar.com/fashion/designers/news/a21477/gucci-memes/>)

Az egyik legismertebb mém a lenti képen látható Chloe Clem (mém neve: side-eyeing Chloe) 2013-ban vált híressé, amikor édesanyja megosztotta az interneten lánya reakcióját a meglepetés Disneylandi kirándulásról. A kislányról készült kép internetes szenzációvá, majd mémmé vált. Nemrégiben Chloe családja úgy döntött, hogy elárverezze a képet, a licit kb. 15.000 dollárról indult¹⁶ és megközelítőleg 76.377 dollárért adták el.¹⁷

Egy másik, igen híres képen Zoe Roth látható, aki szintén az internet slágerévé vált, amikor négyévesen egy égő épület előtt állt, ördögi mosollyal az arcán. A kép azóta ugyancsak mémmé nőtte ki magát és 473.000 dollárért kelt el.¹⁸

¹³ TAN, David – WILSON, Angus J.: *Copyright Fair Use and the Digital Carnavalesque: Towards A New Lexicon of Transformative Internet Memes*, 31 Fordham Intell. Prop. Media &Ent. L. J., 2021., 864.

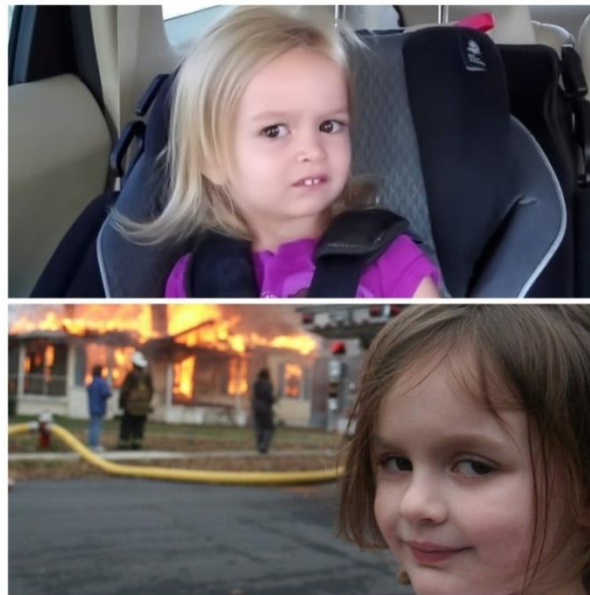
¹⁴ KISS Tibor: Internetes mémek mint káros információs egységek a tartalom-bűncselekmények körében. In.: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar kiadója, Budapest, 2016., 350-351.

¹⁵ MARCISZEWSKI i.m. 7.

¹⁶ HUNTER, Jack: 'Side-eyeing Chloe' Clem to sell iconic meme as NFT, 2021.09.23. (elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-58659667> megtekintés ideje: 2021.11.03.)

¹⁷ BINDER, Matt: 'Side Eyeing Chloe' sells for far less than many other meme NFTs...but why?, 2021.09.26. (elérhető: <https://mashable.com/article/side-eyeing-chloe-nft-meme-sale> megtekintés ideje: 2021.11.03.)

¹⁸ BBC News: *Zoe Roth sells 'DisasterGirl' meme as NFT for \$500,000*, 2020.04.30. (elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-56948514> megtekintés ideje: 2021.11.03.)

(forrás: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-58659667>)

Ha a mémekhez teoretikusan kívánunk közelíteni, érdemes megjegyezni, hogy a mém fogalmat *Richard Dawkins* biológus alkotta meg „Az önző gén” című művében. Mint látni fogjuk a meghatározásából, bár első pillantásra kevés köze van egymáshoz a napjainkban ismert mémnek és a lenti megközelítésnek, azonban ha a mém természetére, terjedési módjára gondolunk, akkor már kirajzolódnak a hasonlóságok. *Richard Dawkins* a görög mimema („utánzás”) és a francia mème („ugyanaz”) szavakból eredő és a gén szóra rímelő kifejezést a következőképpen magyarázza:¹⁹ „A mém lehet egy dallam, egy gondolat, egy jelszó, ruhadivat, edények készítésének vagy boltívek építésének módja. Éppúgy, ahogy a gének azáltal terjednek el a génkészletben, hogy spermiumok vagy peték révén testből testbe költöznek, a mémek úgy terjednek a memkészletben, hogy agyból agyba költöznek egy olyan folyamat révén, melyet tág értelemben utánzásnak nevezhetünk. Ha egy tudós egy jó gondolatot hall vagy olvas, akkor továbbadja kollégáinak és tanítványainak. Megemlíti cikkeiben és előadásaiban. Ha egy gondolatnak sikere van, azt mondjuk, hogy agyról agyra terjedve elszaporodik.”²⁰ Ez alapján tehát a mémeket olyan információs mintákként szokás meghatározni, amelyek másolás útján terjednek.

3.1. A mémekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdések

A mémek terjedése kapcsán érdemes felfigyelni a korábbi Dawkins-idézet utolsó mondatára, mely szerint „Ha egy gondolatnak sikere van, azt mondjuk, hogy agyról agyra terjedve elszaporodik.”. A mémek a (közösségi)média népszerű elemei, amelyek emberről emberre – pontosabban felhasználóról felhasználóra – terjednek a világhálón, hasonlóan a folklórhoz. Nem véletlen tehát, hogy sokan ún. internetfolklórnak, digitális folklórnak tekintik a

¹⁹ GÖNCZI Gergely: *Mém-e a jog, kérdem én. Miért, mégis mi a mém? – kérdezhetne vissza a kedves olvasó.* 2016. 11.29. (elérhető: <https://arsboni.hu/mem-e-jog/> megtekintés ideje: 2022.02.14.)

²⁰ DAWKINS, Richard: *Az önző gén*, Alföldi Nyomda, Budapest, 1986, 208.

mémeket.²¹ A mémek ezen vonását emelte ki *Pogácsás Anett*²² is, hangsúlyozva azt a párhuzamot, hogy a legtöbb esetben a mémek szerzője nem ismert, és a mém folyamatosan alakul, változik, csakúgy, mint a folklór alkotásai. *Trevor J. Blank* a *Folklore and the Internet* című könyvében úgy fogalmaz, hogy „*az interneten terjedő folklóralkotás szerzője ismeretlen, felhasználóról felhasználóra terjed, hagyományos elemekből építkezik és formulaszerűsége törekszik, a technikai lehetőségeknek köszönhetően könnyen változtatható, emiatt variánsokban él, rendkívül gyorsan terjeszthető, funkcióját tekintve aktuális, közösséget érintő témákra reflektál.*” *Tok Thompson* Dawkins mém-elméletét pontosította. Álláspontja szerint a mémek nem replikálják önmagukat, hanem azokat az emberek terjesztik. Éppen ezért *Thompson* is a folklór oldaláról közelít a mémek felé. Célja, feltárni azt, hogy az emberek miért osztják meg az általuk készített mémeket. A világhálón számos olyan oldal található, amelyek nyomon követik a mémek eredetét és magyarázatot adnak a felhasználók által megosztott humoros képek mögött meghúzódó jelentésekre.²³

Amennyiben a mémekre ilyen internetfolklórként tekintünk, annak szerzői jogi következménye pontosan az, ami a folklór kifejeződéseinek is, azaz: kizártak a szerzői jogi oltalomból. Ha tehát ezt az álláspontot elfogadjuk, akkor maguk a mémek nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Ez a nézőpont több szempontból is elfogadható: a mém szerzőjének kérdéses személye, a mém szabadon terjeszthetősége, hasznosíthatósága, változtathatósága.

A mémmel kapcsolatos szerzői jogi kérdések közül ugyanakkor nem hagyhatunk ki egy másikat sem: a művet a mém mögött. A mémen ugyanis nagyon sok esetben nem csak hétköznapi személyek szerepelnek, hanem filmekből, szerzői alkotásokból kiragadott jelenetek, amelyek a legtöbb esetben távol állnak az eredeti mondanivalótól és humorossá, gunyorossá teszik a képet és a mögöttes mondanivalót. Sőt, az sem ritka, hogy a mémen a humoros jelentés eléréséért más-más filmekből láthatunk kivágott jeleneteket, így összekeverve különálló alkotásokat. Amennyiben ezt szerzői jogi szempontból relevánsnak tekintjük – hiába, hogy maga a végtermék, a mém nem áll jogi oltalom alatt - akkor felmerülhetne a mémek gyártásával kapcsolatban az eredeti mű(vek) integritásának sérelme²⁴, hiszen az eredeti mű mondanivalóját, gondolatiságát nem ritkán negatív irányban fordítják el.

Figyelembe kell vennünk azonban, hogy a mémeknek és a mémek gyártójának nem az a célja, hogy átdolgozzanak, módosítsanak egy művet, hanem hogy közkedvelt jelenetekkel humort közvetítsenek. Így a mémekkel kapcsolatos következő szerzői jogi kapocs, a paródia. A magyar szerzői jog egészen 2021 nyaráig nem rendelkezett a paródiáról, azonban a legutóbbi módosítással kerültek átültetésre a CDSM irányelv rendelkezései, így a paródia-kivétel beiktatása is.

Az Sztj. 34/A. § a szabad felhasználások körében helyezi el a paródia célú felhasználásokat, miszerint a művet a mű felidézése, valamint humor vagy gúny kifejezése útján, karikatúra, paródia vagy stílusutánzat (pastiche) céljából bárki felhasználhatja.

²¹ MOLNÁR György – SZÜTS Zoltán – TÖRTELI TELEK Mária: A mémek mint az internetes folklór részei, *Hungarológia Közlemények* 2017/1., 54-66.

²²A magyar jogtudományban például Pogácsás Anett közelített tudományos előadásában a mémekhez, úgy mint az internetfolklór elemeihez: POGÁCSÁS Anett: Szájról szájra, gépről gépre... - a folklór szerzői jogi megítélése a digitális közegben, V. Copy21 Blogshop, 2021. október 1.

²³ WONG, Phillomina: Your Meme is Internet Folklore. 2016.05.12. (elérhető: <https://www.uscannenbergmedia.com/2016/05/12/your-meme-is-internet-folklore/> megtekintés ideje: 2022.02.14.)

²⁴ Sztj. 13. §

Megjegyzendő, hogy bár az Szjt. a karikatúrát, a paródiát és a stílusutánzatot külön-külön említi, a köznyelv valójában szinonimaként használja a mémet és a paródiát.²⁵

Az előbbieket összefoglalva tehát a paródiát széles körű szabad felhasználásnak tekinthetjük. Gyakorlati megjelenésükre *Lábody Péter* kiváló példákat hoz, így például jó példák lehetnek a viccesen „meghekkelt” filmrészleteket tartalmazó alámondásos videók, zeneművek parodisztikus előadása, politikai beszédek kifigurázása, de természetesen nem csak profi parodisták, hanem amatőr mémgyárosok is élhetnek vele, és bármilyen *user*, aki meglévő tartalomból valami humorosat csinál.²⁶

A CDSM irányelv célja, hogy rendezze a szerzői művek felhasználása terén egyre dominánsabb szerepet betöltő online platformok működésének, felelősségének szerzői jogi aspektusait.²⁷ Még a CDSM javaslatkori megalkotásakor „*az 'internet népe' a mémek korának alkonyát látta a javaslatban*”.²⁸ A tartalomszűrés kapcsán többen kiemelték, hogy annak olyan járulékos áldozatai is lehetnek, mint a már nem védett vagy soha nem is védett tartalmak (az „internetfolklór” körébe tartozó alkotások, egyes mémek, GIF-ek), illetve a szabad felhasználás körébe tartozó esetek (például a parodisztikus tartalmak), amelyeket egyszerű *userek* a véleményük kifejezésére vagy egyszerűen a közösségi kommunikáció részeként tölten(én)ek fel a platformokra.²⁹ A szerzői jogi reform bírálói közül sokan a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásától tartva már a mémek eltűnését vizionálták.³⁰ Az aggodalmak hatására a Bizottság leszögezte, hogy a mémek, a GIF-ek az irányelvtől védve lesznek, mivel az idézés, kritika, ismertetés, valamint a karikatúra, paródia vagy utánzat kivételei körébe tartoznak.³¹

3.2. A mémek hatása a személyiségi jogokra

A mémek terjedésének gyorsasága kiszámíthatatlan, így az azon szereplők személyiségi jogvédelme is nehezen kivitelezhető, olykor azt sem lehet tudni, hogy a megszerkesztett fájl készítője ki, kitől származik az adott módosított kép, videó vagy zene.³² A polgári jog szabályai szerint képmás vagy hangfelvétel elkészítéséhez és felhasználásához az érintett személy hozzájárulása szükséges.³³ A képmás nyilvános szerepeltetése és az erről való döntés alapvető személyiségi jog, ezért azok internetes platformokon vagy médiaszolgáltatók által üzemeltetett internetes oldalakon való közzététele az érintett hozzájárulásával történhet, ennek elmaradása jogsérelemmel járhat. A fotó készítésére való engedély nem feltétlenül egyenértékű a közzétételi jogosultsággal, erre ugyancsak a fotón szereplő személy külön engedélye szükséges. A jogirodalom utal arra, hogy a képmáshoz és hangfelvételhez fűződő személyiségi jogsértés megvalósításához már az is elegendő, ha valakinek a képmását engedély nélkül felhasználják,

²⁵ RICHLACH Mónika: *Mém-szabadság*, 2021.06.01. (elérhető: <https://merosus.hu/foto-jog/2021/06/mem-szabadsag/> megtekintés ideje: 2021.11.03.)

²⁶ LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommosztó platformokon, *In Medias Res*, 2021/1, 125.

²⁷ LÁBODY i.m. 102-103.

²⁸ UJHELYI Dávid: *A paródia-kivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog-és Államtudományi Doktori Iskola, 2020, 64.

²⁹ LÁBODY i.m. 106.

³⁰ ROSTÁS Péter: *Lejárt a mémek kora? Az új európai szerzői jogi reform és a vitatott rendelkezései*, 2019.04.03. (elérhető: <https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2019/04/lejart-a-memek-kora-az-uj-europai-szerzoi-jogi-reform-es-a-vitatott-rendelkezesei/> megtekintés ideje: 2021.11.03.)

³¹ LÁBODY i.m. 107.

³² ROSTÁS i.m.

³³ 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) 2:48.§

ezért az internetes mémek körében evidens az, hogy a személyiségi jogok megsértésére anélkül is alkalmasak, hogy nem tartalmaznak a becsületet csorbító elemeket.³⁴

A politikusok, színészek, írók, modellek mind olyan foglalkozást választottak, amelynek szükségszerű velejárója a nagy érdeklődésre számot tartó élet,³⁵ így az sem véletlen, hogy sokszor mémek szereplőivé válnak. Azonban mi a helyzet azokkal a magánszemélyekkel, akik akaraton kívül válnak ismertté? Ennek kiemelt eseteként leírható a mémeken szereplő személyek, akik – egyes nézetek szerint – közszereplőnek minősülnek.³⁶ A nehézséget egy magyar példán keresztül vizsgáljuk fel.

Arató András neve első olvasatra talán idegen lehet, viszont, ha azt írjuk „Hide The Pain Harold”, az bizonyára már ismerősen cseng és sokak szeme előtt megjelenik egy ősz hajjú, jovialis bácsi, ahogy egy bögrével a kezében a laptopja előtt üldögél és feszengve mosolyog. A villamosmérnökből lett, mára már nyugdíjas öregúr, ahogyan ő fogalmazott „teljes állású mém”. Mémmé válásának története közel tíz évvel ezelőtt kezdődött, amikor egy fényképész András nyaralás szelfijét látva felkérte őt modellnek, ugyanis egy hozzá hasonló karaktert keresett. Az első közös munka után a fotós rendkívül elégedett volt az elkészült képekkel, ezért még számos alkalommal dolgoztak együtt és különböző kreált élethelyzetekben – orvosként, egyetemi professzorként, férjként, szobafestőként, szakácsként, üzletemberként, kertészként stb. – készített Andrásról felvételeket. A fotózások után néhány hónappal érdeklőni kezdte, hogy mire használják a képeket, ekkor felfedezte magát különböző külföldi reklámokban, valamint rábukkant az első róla készült mémre is, amit Amerikában készítettek. Sajnálatos módon ezen mémek üzenete még rendkívül bántó és goromba volt. András ekkor szembesült először azzal, hogy „*az internetről nem lehet semmit eltüntetni, ami egyszer oda kikerül, az ott marad; az utolsó mentsvár az volt, hogy minden csoda három napig tart*”.³⁷

A mémgyártók azt hitték, hogy Arató András valójában nem is létezik, hanem photoshop segítségével szerkesztették össze az arcát. Az első éles fordulat akkor következett be, amikor évekkel később felfedte kilétét és megmutatta, hogy ő egy valós, létező személy. A következő csattanó az volt, amikor a magyar internetezők megtudták, hogy Hide the Pain Harold magyar. Felismerve, hogy a képen szereplő arc valójában egy létező ember, megváltozott a mémek hangvétele: az összes sértő és trágár róla készült mém eltűnt, és egyidejűleg elkezdődött számára egy új karrier. Ekkor, 70 éves korában, ugyanis különböző reklámfilmekben, videó klippekben kezdett el szerepelni, rendezvényekre hívták előadást tartani. Összefoglalva azt mondhatnánk, hogy híres ember, médiaszemélyiség lett.

³⁴ KISS Tibor: *Internetes mémek...* i.m. 351-352.

³⁵ BARZÓ Tímea: *A közéleti szereplők és a magánélethez fűződő jog*, Public figures and the right to privacy, MultiScience – XXXII. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference, Miskolc, 2018.09.5.-6., 2.

³⁶ NAGY Anna: *A közéleti szereplők személyiségi jogainak védelme – az akaraton kívüli közszereplővé válás speciális esetének vizsgálata*, 2021.01.29. (elérhető: https://arsboni.hu/a-kozeleti-szereplo-k-szemelyisegi-jogainak-vedelme-az-akaraton-kivuli-kozszerelove-valas-specialis-esetenek-vizsgalata/#_ftn12 megtekintés ideje: 2021.11.05.)

³⁷ Hide the Pain Harold aka. Arató András: The living meme, 2019.09.05. (<https://www.youtube.com/watch?v=9dOdsV6sYjA> megtekintés ideje: 2022.02.18.)

(forrás: <https://www.facebook.com/BuzzFeedVideo/videos/i-accidentally-became-a-meme-hide-the-pain-harold/294735061932464>)

3.3. A közszerelő – celeb – mém-szerelő kategóriái

Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy az előbb említett Arató András – vagy más személyek, akik akaraton kívül váltak ismert memmé – vajon közszerelőnek minősülnek-e?

A közéleti szereplő fogalma homályos és meghatározhatatlan, amit az is okoz és fokoz, hogy a közéleti szereplők nem képeznek homogén csoportot, mivel vannak, akik maguk vállalják ezt a szerepet, és vannak, akik akaratlanul kerülnek ebbe a helyzetbe. Valamint vannak, akik részt vesznek társadalmi döntéshozatali folyamatokban és vannak olyanok is, akik társadalmi szerepvállalásuk folytán formálják a társadalom tagjainak (elsősorban a fiataloknak) a személyiségét (pl. előadóművészek, modellek, televíziós személyiségek).³⁸

A közszerelő, ezen belül is a politikai közszerelő fogalmával az Alkotmánybíróság először a 36/1994. (VI.24.) AB határozatban foglalkozik, mely határozat szerint közszerelésnek minősül az a megnyilvánulás, amely a szűkebb vagy tágabb társadalom életét, a helyi vagy az országos viszonyok alakulását befolyásolja.³⁹

A közszerelő fogalmára az „ügynöktörvény”⁴⁰ elején található egy meghatározást, mely szerint közszerelő az a személy, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította.⁴¹ Egy másik törvény, a Pmt.⁴² szerint kiemelt közszerelő az a természetes személy, aki fontos közfeladatot lát el, vagy az ügyfél-átvilágítási intézkedések elvégzését megelőzően legalább egy éven belül közfeladatot látott el.⁴³

A közszerelők körének szélesedése világszerte jól kivehető tendencia, ám annak behatárolása, hogy ki és mennyiben gyakorol befolyást a közügyek alakítására, nem lehetséges

³⁸ BARZÓ i.m. 1.

³⁹ SARKADY Ildikó: *A közszerelők személyiségvédelme a gyakorlatban* (elérhető: http://epa.oszk.hu/03000/03056/00024/EPA03056_mediakutato_2006_osz_06.html megtekintés ideje: 2022.02.19.)

⁴⁰ 2003. évi III. törvény az elmúlt rendszer titkosszolgálati tevékenységének feltárásáról és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára létrehozásáról (továbbiakban: ügynöktörvény)

⁴¹ Ügynöktörvény 1.§ (2) bek. 13.

⁴² 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról (továbbiakban: Pmt.)

⁴³ Pmt. 4.§ (1) bek.

abszolút precizitással,⁴⁴ így annak eldöntése is rendkívül nehézkes, hogy a mémeken szereplő személyek közszereplőnek számítanak-e. Álláspontunk szerint, a hatályos magyar jogi szabályozást szem előtt tartva, ezen személyek nem számítanak közszereplőnek. Közelebb állnak a nem jogi kategóriájú „celeb”-hez, vagy mondhatjuk rájuk, hogy mém-szereplők.

Ám érdekes lehet megvizsgálni ugyanezt a helyzetet a spanyol szabályozás szerint, ugyanis a spanyol Alkotmánybíróság szubjektív alapon a közéleti szereplők hármasszintű osztályozását alkalmazza. Szigorú értelemben véve közszereplők azok, akik közéleti funkciót töltenek be (pl. a közhatalom képviselői); közéleti szereplők azok a személyek is, akik bár nem kapcsolhatók közintézményekhez, de foglalkozásuk révén közismertek; és azon hírességek vagy „celebek”, akik nem foglalkozásuk vagy egyéb tulajdonságuk révén, hanem csupán személyük híre vagy hírhedt volta által közismertek, mely ismertség rendszerint abból ered, hogy magánéletüket a nagy nyilvánosság előtt élik.⁴⁵ Véleményünk szerint ezen hármasszintű felosztás alapján a harmadik kategóriába besorolhatók egyes mémeken szereplő magánszemélyek, mint például Hide The Pain Harold is.

A személyiségi jog és az internet kapcsolatának útvesztőjében nehéz eligazodni,⁴⁶ tekintve, hogy az esetek döntő többségében a mémek tárgyai magánjellegű képek vagy videók. Gyakran előfordul az is, hogy közvetett módon a szülő készít memet a saját kiskorú gyermekéből, úgy, hogy egy számára aranyosnak, viccesnek tűnő képet vagy videót tölt fel róla a közösségi médiára. Ezzel mintegy a szülő engedi be a külvilágot a saját privátszférájába, privacy-jébe. Azonban a személyiségi jogok minden jogalanyt megilletnek, így nyilvánvalóan egy gyermeket is. A felnőtt, cselekvőképes személy hozzájárulására mindig szükség van a róla készült felvétel közzétételéhez vagy használatához, miért lenne ez alól kivétel egy kiskorú? A szülőknek gyermekük nevelése során mindig a gyermek érdekét előtérbe helyezve, körültekintően kell eljárniuk, ennek ellenére a gyermek már igen fiatalon, kifejezett hozzájárulása nélkül stabil „digitális lábnyommal” rendelkezik a közösségi médiában a szülők tevékenységéből fakadóan.⁴⁷ A magyar bírói gyakorlatban még nem volt ilyen példa, ám érdemes megemlíteni azt az esetet, amikor Ausztriában egy 18 éves lány beperelte szüleit, mivel közel 500 gyermekkorai fotót töltöttek fel róla engedélye nélkül a Facebookra.⁴⁸ Elgondolkodtató, hogy két évvel ezelőtt mém lett egy morcosan született kisbabából, akinek a születése pillanatában készült képét a szülő osztotta meg. Magunk részéről – figyelembe véve a baba személyiségi jogait – ezt igen aggályosnak tartjuk.

4. Záró gondolatok

Sokszor elhangzik az a kijelentés, miszerint a mémek egészen addig viccesek, amíg nem te szerepsz rajtuk. Ezzel a kijelentéssel teljesen egyet lehet érteni, mivel a legtöbbünk jókat derül egy-egy szellemesen elkészített mémén, szinte már üres lenne nélkülük az internet világa. Továbbküldjük őket családtagjainknak, barátainknak, bele sem gondolva abba, hogy valójában

⁴⁴ KOLTAY András: A közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelme Európában. In: Pogácsás Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014., 328.

⁴⁵ KOLTAY i.m. (2014) 328.

⁴⁶ LANTAGNE i.m. 401.

⁴⁷ HALÁSZ i.m. 351.

⁴⁸ PEREZ, Francisco: *Story of Austrian teen suing parents over Facebook pictures debunked*, 2016.09.19. (elérhető: <https://www.dw.com/en/story-of-austrian-teen-suing-parents-over-facebook-pictures-debunked/a-19562265> megtekintés ideje: 2021.11.12.)

kik az arcok a mémek mögött. Valójában túlzás nélkül azt állíthatjuk, hogy bárki – a tudta nélkül – mémmé, paródiává válhat.

„Side-eyeing Chloe” és „Disaster Girl” mémmé válásuk óta már felcseperedtek és bár akaratukon kívül váltak ismertté, újabb mulatságos képpel örvendeztették meg az internetes felhasználókat.

(forrás: <https://pcworld.hu/pcwtrend/20-regi-mem-akkor-es-most-274489-01.html>)

Azonban nem minden mém „ártalmatlan”, hiszen akár a becsületsértés⁴⁹ vagy a rágalmazás⁵⁰ bűncselekménye is elkövethető velük, melynek feltétele, hogy maga az érintett észlelje a tartalmakat és az számára rágalmazó vagy becsületsértő legyen. Számos olyan eset van, amikor az érintett személy jogi lépéseket tesz annak érdekében, hogy a mémet töröltesse az adott platformról, bár olybá tűnik, hogy a káros mémek fennmaradására ennek ellenére is számos lehetőség nyílik, amit részben az ellenőrizhetetlen területek és a sértett passzivitásának együttese teremt meg.⁵¹

A fentiekben igyekeztünk érzékeltetni, hogy a mémekkel kapcsolatban számos személyiségvédelmi és szerzői jogi kérdés merül fel. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy személyiségi jogi oldalról több veszélyt rejtenek magukban a mémek, mint szerzői jogi szempontból. Ennek oka az, hogy az internetre felkerülő tartalmak és a kapcsolódó szerzői jogi kérdések az elmúlt években nagy figyelmet kaptak mind a hazai mind az uniós jogalkotótól, és a kérdés méregfogát kihúzták. Ugyanakkor személyiségi jogi oldalról az internet arctalanságának veszélye itt is megmutatkozik. A mémeken szereplő arcok lehet, hogy csak évekkel később szembesülnek mém-szereplő mivoltukkal, személyiségi joguk megsértésével és a fellépés az arctalan mémgyártóval szemben gyakorlatilag lehetetlen.

⁴⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) 227. §

⁵⁰ Btk. 226.§

⁵¹ KISS i.m. 357-358.